

К 63/М 48

120000868047

А. МОМЧИЛОВ

**ПЪРВИ СЪПКИ
КЪМ
КООПЕРАТИВНИЯ СТРОЙ**

Русе

1982

$$\begin{array}{r} K 924.2 \\ \hline 243 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} K 63 \\ \hline 1484 \end{array}$$

КОСТА МОМЧИЛОВ

**ПЪРВИ СЪПКИ
КЪМ
КООПЕРАТИВНИЯ СТРОЙ**

Регионална библиотека
"Любен Каравелов"

120000868047

Русе

1982

447299

В миналото у нас имаше обработваема площ около 44 милиона декара, разпокъсана на повече от 8 милиона парчета земя. При такава раздробеност отделни ниви бяха стигнали до малки късове от по 2 декара, а ливади и зеленчукови градини — до два ара.

Синуриите заемаха площ от около 700 хиляди декара плодородна земя, годна да изхрани повече от половин милион хора в страната ни. Те бяха обект на вечни спорове и вражди между стопаните на съседни ниви. В течение на векове хиляди хора са били убити заради преместени гранични камъни или за заграбена от съседа една или две бразди земя. Безброй хора лежаха в затвора като убийци на свои родни братя, бащи и други близки поради спор за парче земя. Едно такова убийство стана в миналото пред лицето на арбитражната комисия в с. Табачка, Русенско. Нямаха край заведените пред съда дела и спорове за нарушена граница, преместен граничен камък, подкопан синур, подялба на земя.

Зеленичарството и изполичарството бяха вечните спътници на дребното примитивно стопанство.

Тежко и горко, когато на бедняка му умре едната крава. Тогава той тегли заем от банката, за да си купи друга, който заем докато е жив не може да изплати, и след смъртта му, наследниците са задължени да погасят заема на баща си.

Ако пък наследниците нямаха възможност да доизплатят дълга на баща си към банката — тогава вече финансови пристави, бирници и екзекутори продаваха на търг ниви, животни и покъщнина.

Ако няма кой да гарантира пред банката, беднякът не може да тегли заем и тогава идва още по-

лошото за него. Задействува механизмът на „зеленичарството“. Отива той за заем при „зеленичаря“ — богаташ, който му прави „услуга“, срещу заложената засята с пшеница или друга култура нива при условие, че наесен зеленичарят прибира цялата реколта от заложената нива и си получава цялата сума обратно от бедняка. И така зеленичарят взема стократно по-голяма лихва от бедняка, а в случай, че в определения срок сиромашът не може да си изплати заема, той му усвоява заложената нива.

Изполичарят пък имаше крайно небрежно отношение към наемата от него земя на изполища, тъй като я използваше докрай без да полага грижи за подобряване на плодородието ѝ, като наторяване и други мероприятия.

Дребното и примитивно селско стопанство в миналото у нас беше малолоходно. Основното оръдие за обработка на земята беше дървеното рало, а теглителната сила — кравите, воловете и конете.

На хората от нашето поколение се падна да живеят в две исторически епохи — в епохата на капитализма и в епохата на социализма.

В моето съзнание изпъкват много спомени от миналото, някои от които ще споделя с читателя. И сега са пред очите ми нашите села с тесните, криви и кални улици, с прихлупените къщурки, направени от плет и пръст и покрити с каменни плочи или стари керемиди.

Никога няма да забравя тежкия робски труд на селската жена и многодетна майка-мъченица, майка-героиня!.. Работеше тя от тъмно до тъмно по 16—18 часа на денонощието и същевременно беше майка на 6 до 12 деца. Превила гръб под знойното слънце, земята под краката ѝ пари, нагорещените ръкойки също парят, изобилен пот се лее по лицето и снагата ѝ, горещината я души — а тя пее, размахвайки юнашки ръце със сърп и паламарка. А колко

жал и неизказана мъка имаше в тези тъжни народни песни!..

Педя по педя, ръкойка по ръкойка — тя жъне и прибира зърното в миналото от цялата обработваема земя у нас. В този най-тежък и убийствен труд през време на най-силните летни горещини селската жена-жътварка проявяваше пословична издържливост и героизъм!..

Прекъснала съня си, след полунощ тя първа става от леглото, мята хляба в голямата пещ да се пече, набързо изпира патежалите от пот и прах работни дрехи, наготвя манджи всякакви за нивата, измива и нахранва децата и отново тръгва на жътва, праметнала на рамо сърпа и голямата торба с продукти, а в двете си ръце държи менчета с гозба за деня. И пак на работа от тъмно до тъмно и рамо до рамо с мъжа.

II.

Какво трябваше да се прави, за да се облекчи трудът и положението на нашия селски стопанин.

Въпреки противодействието и драконовските мерки на фашистката диктатура — по примера на колхозите и на основата на дългогодишните прогресивни кооперативни традиции на нашите селски стопани — премина се към организиране на трудово кооперативни земеделски стопанства у нас още преди Девети септември 1944 година.

Спомням си какви оживени и остри спорове се разгоряха „за“ и „против“ кооперативното стопанисване на земята. Буржоазните икономисти всячески се стараеха да уверят селските стопани, че най-устойчиво е дребното еднолично стопанство.

Полицията не се интересува от този голям актуален спор, а направо арестуваше, биеше и интернираше привържениците на колективното обработване на земята.

Независимо от всички контрамерки на фашизираните властници централно и по места, идеята за кооперативно стопанисване на земята се възприемаше от много селски стопани. За времето от 1938 година до 1941, когато вече беше абсолютно забранено образуването на кооперативни стопанства, в нашата страна бяха основани 46 кооператива.

Малки групи от смели хора — прогресивни кооперативни дейци и селски стопани на много места в страната полагаха основите на кооперативното земеделие в миналото. Тогава в Плевенска, Врачанска и Бургаска област се разрази яростна борба между привържениците и противниците на кооперативното земеделие. В прогресивния печат се появиха статии, в които се доказваха предимствата на едрото машинизирано земеделие и недъзите на дребните, разпокъсани и примитивни селски стопанства. Уреждаха се екскурзии за посещение на добре организирани кооперативни стопанства в селата Тотлебен, Слатина, Обнова и др. В Плевенско започна да се издава списание „Кооперативно земеделие“ с отговорник Димитър Бакърджиев. Това списание пропагандираше идеята за коопериране, воюваше смело с противниците, разпространяваше успехите на кооперативните стопанства.

През 1939 година прогресивните кооперативни дейци от Плевенската земеделска камара отидоха в Съветския съюз, за да проучат опита в организацията и управлението на колхозите. По най-различни пътища се пропагандираха у нас постиженията при колхозното стопанисване на земята. Със средствата на Плевенската земеделска камара през 1942 година на гара Левски бе изградена първата машино-тракторна станция в България.

Комунистите и други прогресивни сили застанаха на страната на движението за кооперативно земеделие и го подпомогнаха. В същото време враго-

вете, на първо място фашизираните управници и идеолозите на дребното разпокъсано селско стопанство в лицето на проф. Янаки Моллов и неговия щаб, усилено действуваха. Те подеха яростна кампания в буржоазния печат против кооперативните стопанства. Наричаха ги „колхози“, „болшевишки гнезда“ и заплашваха селските стопани, че ще загубят земята си, че ще ги хранят на казан, че ще се опропастят и какво ли не.

Вдъхновени и насърчени от успехите на кооперативните земеделски стопанства в Плевенска област, селските стопани и в някои крайдунавски села възприеха идеята за колективно стопанисване на земята — какъвто е случаят със село Кривина при устие то на р. Янтра.

На 20 март 1941 година ние навлязохме с около 50 чифта впрегатен добитък с плуговете в кооперативната земя на с. Кривина, Плевенска област и от тогава започнахме да я обработваме колективно. Наблюдавайки този колективен труд с много чифтове добитък, със звена от кооператори, с жътварки, теглени от волове, агентите на полицията донасят в Околийското управление в Свищов и на областния полицейски началник в Плевен, че в с. Кривина е създаден „Кривински колхоз“ и че Кривинската всестранна кооперация е „болшевишко гняздо“. Полицията беше предупредила околийския агроном да не дава никаква подкрепа на Кривинския колхоз, като сортови семена, машини и др. Председателят на кооператива К. Момчилов беше заплашен от агентите на полицията, че заради тази негова болшевишка дейност някоя нощ ще бъде извлечен от квартирата му и така безследно ще изчезне!..

Денят 20 март 1941 година е историческа дата в областта на кооперативното дело за този кът на нашата страна, тъй като на тази дата за пръв път в историята на с. Кривина се премина към колектив-

но стопанисване на земята. В разгара на Втората световна война, когато се осъществи това дело враговете на Съветския съюз го наричаха Кривински колхоз и това за тях звучеше като „Болшевишки призрак“. Това събитие стана през най-тежките и опасни военни времена на повсеместно настъпление и вилнеене на хитлерофашистката диктатура у нас.

Тогава, по примера на колхозите, върху малката кооперативна земя се роди голямото революционно дело: създадени бяха първите кълнове на колективното обработване на земята, нашият български път към социализма в селото.

20 броя фото-експонати, отразяващи зараждането и развитието на кооперативното земеделско стопанство „Нов живот“ в с. Кривина — се съхраняват в Националния музей на революционното движение в София, като документи с историческа стойност.

Като не можаха да отрекат напълно успехите на кооперативните стопанства, враговете предупреждаваха, че такива колективни стопанства могат да се създават само като се национализира земята, както в СССР.

Известният по онова време немски професор-икономист Вьорман посети Тотлебен и Върбовка, Плевенско, направи обстоятелни проучвания, разговаря с кооператори — членове на кооперативните стопанства, но си отиде, без да каже нещо на българската общественост. По-късно се узнава, че е казал на проф. Янаки Моллов, че в кооперативните стопанства има нещо рационално, имат и успехи, но „миришат на червено“.

Тогава фашистката власт премина към действия. Забранено беше на съдилищата и на земеделската банка да утвърждават учредените десетки нови кооперативни стопанства. Започнаха преследвания, глоби, интерниране, уволнения и др. наказател-

ни мерки на ръководители на кооперативните стопанства и на дейци, които ги подкрепят. Разтурени бяха някои кооперативни стопанства. Цензурата забрани издаването на сп. „Кооперативно земеделие“. Властта постави катинар и червен восък на машинотракторната станция в гара Левски, разтури земеделските камари, като едни от най-големите „виновници“, особено Плевенската, за разпространението на тази „болшевишка зараза“ в българското село. Правителството назначи специална комисия, която да обследва кооперативните стопанства в Плевенска област и да „докаже“ с „факти“ техния провал. Но членовете на комисията като (Калчо Калчев, Минко Русинов и др.) проявиха обективност и смелост. Въз основа на данни за 4-годишната дейност на 6-те кооперативни стопанства, те доказаха, че не само няма провал, а напротив — успехите са значителни. Добивите, които получават стопанствата са по-високи с 40% в сравнение с частниците, с 40% е по-евтина продукцията, натрупани са фондове, с около 70% заплащането на труда е по-високо, внедрени са техника и новости в производството и т. н.

Селските стопани възторжено посрещат тракторите и другите машини, които облекчават техния труд. Затова протоколът на тази комисия не видя бял свят.

Правителството подготвяше рязането на всички кооперативни стопанства, но Девети септември осуети неговото намерение. Само 29 кооперативни стопанства дочакаха деня на Свободата.

Истината е, че още преди Девети септември селските стопани доброволно и с голям ентузиазъм тръгнаха по пътя на колективното обработване на земята и че кооперативният строй в българското село има дълбоки корени в недрата на нашия народ.

III

Пътят за изграждането на трудово кооперативните земеделски стопанства у нас след Деветосептемврийската революция е осеян с много интересни и важни събития. Голям беше ентусиазмът и радостта от успехите, но имаше и много пречки, трудности и несполуки. Трудно е накратко да се разкаже за всичко.

Непосредствено след установяването на Народната власт, в бившата Беленска околия започна упорита партийна работа по подготовката и преминаването към колективно стопанисване на земята в този край на нашата страна. Първи в околията, които забиха жалона на широкия друм към социализма в селото — бяха селските труженици от Батишница и Пейчиново, които с голям революционен подем още през 1945 година положиха основите на кооперативния строй в тези села. Техният пример беше последван от Захари Стояново, Две могили, Каран Върбовка, Острица, Кацелово и др.

Извънредно трудно беше да сриваш синурите, с които селските стопани в продължение на векове са ограждали своето парче земя. Завинаги паметен ще остане оня момент, в който пристигна първият верижен трактор — Сталинец в с. Острица през септември 1948 година, който срина най-големия синур — символизиращ старата вековна епоха на едноличното примитивно земеделие в нашата страна. Същият с гръмогласния си бумтеж и тресене на земята не само вся респект сред противниците частни стопани, но ги принуди да настръхнат пред вида на чудовищното му туловище и подземен тътнеж. А когато Сталинецът гордо навлезе в първия току-що оформен блок на ТКЗС „Гигант“ и дълбоко заби лежежа в големия вековен синур — жените кълняха, а мъжете псуваха и заплашваха: „Сега сривате сину-

рите, казваха те — но сетне с шепи ще ги възстановяват, сега изкореняват крушите, но сетне с привързани с черна кърпа очи председателят ще търси местата им“. А една от жените произнася проклятието: „Гдето го е майка родила тоя председател, по-добре камък да е родила“.

А учредителите на ТКЗС — излезли всички на кооперативния блок, където земята беше почерняла от народ — с неописуема радост и гордост наблюдаваха как титанът-Сталинец, наскоро пристигнал от Великата братска страна — гневно свива до основи синурите на вечните спорове и вражди и прокарва **ПЪРВАТА БРАЗДА** към кооперативния строй в селското стопанство в Острица.

Трудно е да се изброят всички обидни думи, които бяха изречени при отреждането и оформянето на първите кооперативни блокове. Но не им се сърдехме, знаехме, че хората говорят така от мъка и незнание, че един ден и те ще дойдат при нас. На тях ние гледахме като на бъдещи кооператори.

Друга голяма тревога изживявахме ние през ония паметни дни. Земята беше изсъхнала и се накуърти на едри корави буци при оранта. А в такава оран не беше възможно поникването на зърното. Само ще хвърлим семето на вятъра, а през лятото няма да има какво да жънем. За да се справим с тази природна беда, направихме валяци от дебели сурови круши. Влачени от четири трактора, с тези валяци можяхме да разбием най-големите и най-твърди буци в блока. Същевременно всички членове на ТКЗС излязохме с мотики и търнокопи да разбиваме буците. Кооперативният блок беше почернял от хора.

Частниците гледаха как сме се прегърбили и как бием с мотики и търнокопи коравите като камъни буци и ни се надсмиваха: „Бийте, бийте... дано ви дойде умът в главите!..

Трудности имаше и при събиране на впрегатния добитък и инвентара на едно място в стопанския двор. Някои кооператори мъчно се разделиха с частната собственост върху земята и особено тежко понесоха раздялата със своите коне и крави. Така например Димитър Цанев и Иван Т. Бойчев, когато подписваха декларациите за внасяне на нивите и добитъка в ТКЗС, ръцете им треперяха, а очите им се просълзиха. Един по-куражлия кооператор, забелязвайки двамата просълзени, ги запита: „Защо ви треперят ръцете, като подписвате декларациите?“, а те тежко въздъхнаха: А ми . . . то . . . за конете ни е жал, за конете!“.

Като се имат пред вид много моменти и събития, които характеризират същността и жизнената сила на кооперативния строй в селското стопанство, следва да се припомни и оня период на безпощадна борба, период на жестока битка между реакцията и строителите на новия живот в селото. Реакцията си послужи с всички възможни средства: злостна пропаганда, заплахи, подкупи, инсценира „бунтове“ на жени, вредителство в ТКЗС, убийства на първи председатели на ТКЗС, спекулации с временни затруднения и допуснати грешки. Провалът на ТКЗС, според сметките на реакцията, означаваше бариера за социализма в българското село.

В моето родно село Острица опозицията на-стройваше хората против кооперативното стопанство и отправяше анонимни заплашителни писма към председателя на кооператива К. Момчилов, с които го предупреждаваше, че ако не разтури това дяволско ТКЗС, ще бъде ликвидиран някоя вечер. Но тези заплахи не стряскаха председателя.

Несмушаван от злостния вой на противниците, давайки личен пример на твърдост, смелост и трудолюбие — председателят не жалеше нито себе си, нито кооператорите. Сутрин ставаше към 3 часа и

тръгваше да ги буди за работа:

— Хайде, ставайте! . . Стига сте се излежавали, време е за сеитба! . .

— Ти си истински талъсъм! . . — недоволно мърмореха някои.

— Посред нощ ни будиш . .

И всички кооператори, макар и с мърморене, ставаха и отиваха в тъмно на работа.

Малцина се поддадоха на акциите на опозицията. Трудещите се селски стопани под ръководството на Партията и с подкрепата на всички прогресивни сили в страната удържаха пълна победа! . .

В епохалната класова схватка с реакцията тази победа говори за политическата зрялост на селските стопани и за голямото влияние на Партията в селото. Това беше основата на крупните завоевания и залог за бъдещите успехи.

Хвърляйки поглед назад към изминатия път, пред нас като на филмова лента се нижат събития, трудности, тревоги, радости и успехи. Незабравими са тежките битки с противниците на това дело! Незабравим е ентузиазмът и пословичните подвизи на **ОСНОВОПОЛОЖНИЦИТЕ НА КООПЕРАТИВНИЯ СТРОЙ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В БЪЛГАРИЯ**, както в условията на фашисткия гнет, така и при Народната власт.

Паметни ще останат завинаги ония бурни и размирни години на жестока класова битка, в разгара на която много **ПЪРВИ ПРЕДСЕДАТЕЛИ НА ТКЗС ЗАГИНАХА ГЕРОЙСКИ** в борбата с агентите на класовия враг! . .

Бяха времена на най-тежка проверка за партийните кадри — сражавали се героично, с воинска смелост и верност до смърт за това революционно дело на Партията! . .

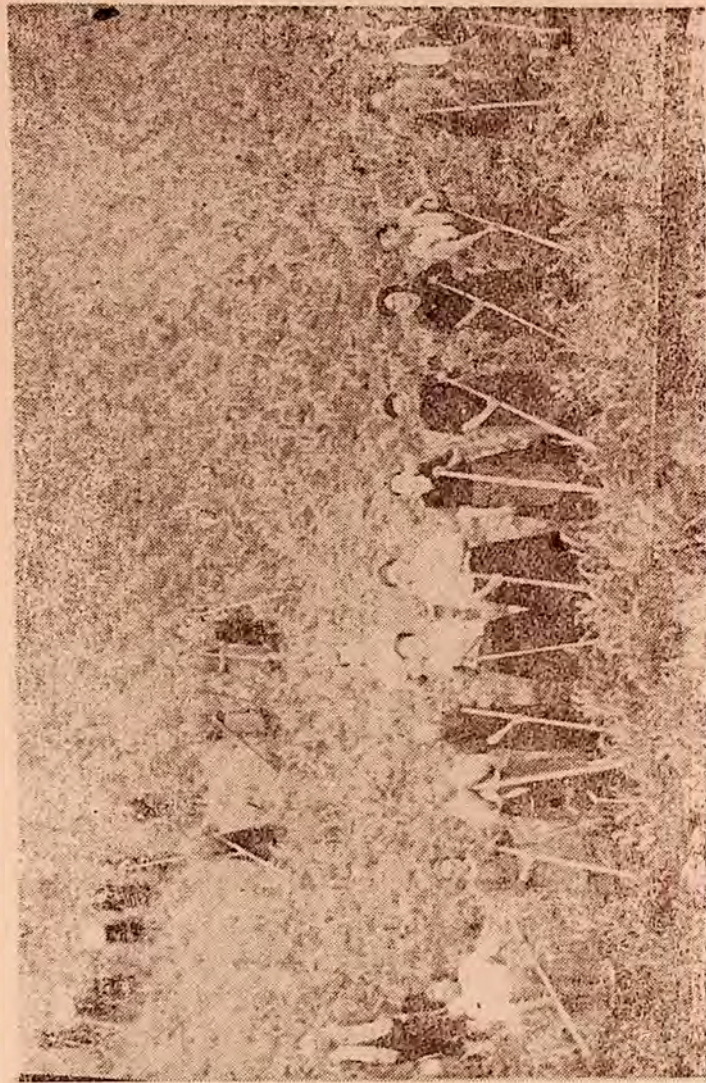

с. Кривина, 1941 г. 20 март — ден първи! . . . С голям ентузiazъм и революционен устрем към кооперативната земя на новоучреденото кооперативно земеделско стопанство „Нов живот“ — на първа колективна оран! . . .

с. Кривина, Свищовско. На 20 март 1941 година е основано кооперативното земеделско стопанство „Нов живот“, като производствен отдел към кооперацията в селото. На тази дата започва колективното обработване на кооперативната земя с 60 плуга — събитие в историята на Кривина, посрещнато с голям интерес от хората в този край на Свищовска околия.

Основоположникът на стопанството и първи председател Коста Момчилов прокарва първата бразда върху кооперативната земя.

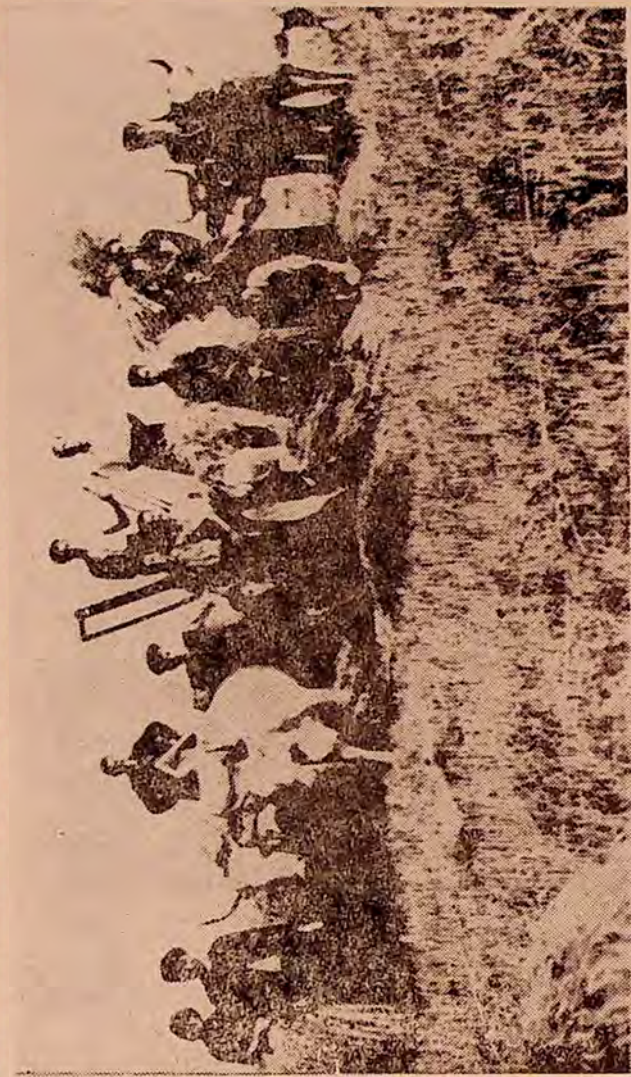

с. Кривина, Свищовско — 1941 г. Първото кооперативно звено прекопава царевичата на кооперативното земеделско стопанство „Нов живот“.

КОСТА МОМЧИЛОВ ПЕТРОВ

Активен борец против фашизма и капитализма
Първият председател на ТКЗС „Гигант“
в село Острица, Русенско

с. Кривина — 1943 г. Жътва с жътварка, теглена от волове при прибиране зърното от земята на кооперативното земеделско стопанство „Нов живот“.

